

L'últim dia de la República

El País Valencià va tenir un paper destacat en la fi de la guerra civil, ara fa justament setanta anys. En primer lloc, perquè, ocupades Catalunya i Madrid per les tropes franquistes, les comarques valencianes i alacantines van ser l'escenari de la desbandada dels republicans. A més, el poble d'Elda-Petrer (al Vinalopó Mitjà) va acollir l'última seu del govern de la República en territori peninsular.

L'exèrcit franquista fa l'entrada triomfal a la ciutat de València, el 30 de març del 1939.

EL TEMPS

La lenta agonia dels vençuts

L'ocupació de Catalunya va obrir la porta a una victòria definitiva de Franco a la guerra civil. A les darreries de març del 1939, ara fa setanta anys, València queia a les mans dels feixistes i l'últim dia de la República es vivia amargament al port d'Alacant.

ARXIU MUNICIPAL D'ALACANT

Imatge presa el 31 de març del 1939 a la tarda o l'1 d'abril al matí, que mostra els darrers soldats republicans refugiats al port d'Alacant quan es rendeixen a les tropes franquistes, al voltant del monument als Màrtirs de la Llibertat, que fou enderrocats poc després.

Assegut a la vorera del moll, amb l'uniforme brut i espellerinat, un jove soldat republicà resseguix amb la mirada la línia de l'horitzó, amb l'esperança de descobrir-hi un senyal, una columna de fum, per petita que sigui, que reveli l'arribada d'algun vaixell. Al seu voltant, 15.000 persones més, entre soldats, homes, dones i nens, amuntegades al port, no pensen sinó en això. Però de la mar no n'arriba cap vaixell. L'an-

goixa creix, a mesura que passen les hores. Mentrestant, arriben notícies que les tropes italianes, al servei del general Franco, avancen en direcció a la mar; una angoixa que més tard es transformarà en por i, al final, en tragèdia. És la imatge que es viu al port d'Alacant durant els dos darrers dies del mes de març de 1939.

Per comprendre aquesta situació, tanmateix, cal retrocedir als dies previs a aquell fatídic final de mes, quan

una riuada de gent desesperada havia omplert les carreteres que menaven cap a la costa valenciana, fugint de l'investida de les tropes enemigues. De fet, el destí del País Valencià, i de la República sencera, va quedar escrit amb sang el 26 de març del 1939, quan el general Francisco Franco, trencant sobtadament les negociacions de pau amb el Consejo Nacional de Defensa, l'autoproclamat govern de la República sorgit del cop del coronel Casado, ordenava l'inici de l'anomenada *ofensiva de la victòria*. Dit i fet, l'endemà passat les tropes franquistes es llançaven sobre Madrid, mentre el coronel Casado, per evitar un bany de sang, els lliurava una ciutat que fou ocupada sense cap mena de resistència. La caiguda de la capital va originar una veritable desbandada a la rereguarda. I, és clar, a partir d'aquell moment, l'avanç de l'exèrcit de Franco ja es veia imparable. Per això, la carretera cap a València va quedar plena de soldats republicans i de gent que fugia del centre de la península en direcció als ports de la Mediterrània, l'única via d'escapament possible. Al llarg dels dies posteriors, milers de refugiats, tot confiant a poder-se embarcar en algun vaixell i fugir, van començar a omplir els ports valencians, principalment els de València i Alacant, però també alguns altres de més petits, com els de Sagunt, Cullera, Gandia, Dénia, Benidorm, Santa Pola o Torrevella.

Caos generalitzat. Mentrestant, seguint les ordres del coronel Casado, els membres del Consell de Defensa es traslladaren també a València que, d'aquesta manera, es tornà a convertir per unes hores en la capital de l'Espanya republicana. Però ben aviat la ciutat, com també la gran majoria de pobles i ciutats valencianes que encara eren a mans dels republicans, fou presa del caos, amb un camp que pugui dels militants de les formacions anti-feixistes, que intentaven fugir com fos, amb els soldats republicans desertant en massa i, enmig de tot plegat, amb els falangistes i elements de l'ano-

menada *quinta columna* aprofitant-se del buit de poder per erigir-se en nova autoritat.

En vista del clima de nerviosisme general que es vivia, el 29 de març els soldats de l'exèrcit republicà van rebre l'ordre d'abandonar les seves posicions. Aquell mateix dia, les tropes que vetllaven la línia defensiva que anava des de Viver fins a Nules, al nord del País Valencià, deixaven el pas obert a la divisió de l'exèrcit franquista que comandava el general Aranda, que va ocupar Sagunt, mentre que la divisió del general Varela feia això mateix a Sogorb. Enmig de tot plegat, milers de soldats republicans optaven per rendir-se, de manera que, sense gaire esforç, l'exèrcit *nacional* es va plantar ben aviat a les portes de València.

L'ofensiva franquista va portar el Consell de Defensa a recomanar l'evacuació de tota la gent a través del port d'Alacant, que era el més allunyat del front. Però, tot i que el coronel Casado assegurava que Franco havia promès de permetre l'evacuació dels qui volien marxar, a la zona republicana ningú no havia previst cap mena de pla per a portar-la a terme. Aquell dia a la matinada les autoritats republicanes alacantines marxaven cap a l'exili amb el vaixell *Maritime*, mentre que el coronel Casado, i el que quedava del govern republicà, fugien poc després des del port de Gandia amb un vaixell britànic. Tot seguit, els falangistes començaven a prendre el control dels principals punts estratègics de la ciutat d'Alacant.

La fi de València. L'endemà, el dia 30 de març, l'exèrcit vencedor entrava triomfalment a la ciutat de València, amb la presència ja del nou governador civil, Planas Tovar, i de les principals autoritats del règim, com ara l'alcalde provisional, Francisco Londres, i també Joaquín Manglano, baró de Càrcer, que es convertí uns quants dies més tard en el primer batlle franquista de València. Tot seguit, el nou ajuntament de la capital valenciana va començar a ordenar les primeres mesures represives, com ara la restricció de sortir al carrer a partir de determinades hores, l'obligació de moure's pel territori amb salconduit, o bé l'eliminació de les pintades de propaganda antifeixis-

EL TEMPS
Les tropes franquistes arriben a Alacant per la carretera de València, amb la vista del castell de Santa Bàrbara al fons, el 30 de març del 1939 a la tarda.

BIBLIOTECA GABRIEL MIRÓ
El vaixell anglès *Stanbrook*, carregat de refugiats republicans, en el moment d'amarrar al port d'Orà, el 6 d'abril del 1939, una setmana després d'haver-hi arribat des d'Alacant.

ta de les façanes dels edificis. A més a més, es va desfermar una veritable cacera contra tots aquells individus de declarada militància republicana i, amb l'ajut dels feixistes que havien restat amagats en zona roja, es van elaborar unes llistes de gent que calia detenir. Milers de persones capturades foren recloses en presons i comissaries, que ben aviat van quedar col·lapsades, cosa que obligà a utilitzar recintes més grans, com ara la plaça de braus, les torres de Quart o el quarter de Montolivet, a més del monestir del Puig i alguns altres edificis religiosos, que van quedar també plens a vessar de detinguts.

Aquell 30 de març, el port de Gandia –i més ciutats properes, com ara Requena, Utiel o la Llosa– va caure també a les mans dels franquistes, sense cap mena de resistència de l'exèrcit republicà, del qual es rendien batallons sencers. Aquell mateix dia a la tarda les tropes italianes de la divisió Littorio, comandada pel general Gambara, van entrar a Alacant per la carretera d'Ocaña i van arribar fins a l'entrada del port, on els milers de republicans que s'hi amuntegaven esperaven encara l'arribada dels vaixells salvadors. Però els darrers vaixells que van sortir del port d'Alacant a les acaballes de la guerra, l'*Stanbrook* i el *Maritime*,

ARXIU MUNICIPAL D'ALACANT

El remolcador Canalejas resta enfonsat al port d'Alacant, a final de març del 1939, poc abans que els molls s'omplissin de milers de refugiats que intentaven fugir cap a l'exili.

havien salpat poc després de l'ordre d'ofensiva final de Franco. D'aquesta manera, l'eufòria inicial dels refugiats que havien pogut arribar al port d'Alacant es convertí en desànim, sobretot quan s'adonaren que no hi havia cap més vaixell que els pogués portar a l'exili i a la salvació.

Nervis al port. Per protegir el port de l'entrada de les tropes italianes, els soldats republicans, a les ordres del coronel Burillo, el militar de més alta graduació que hi havia entre els refugiats acorralats a Alacant, van construir un mur amb sacs de sorra, camions i tanquetes abandonades. L'única

esperança que quedava era resistir al màxim, tot esperant que algun vaixell estranger es decidís a trencar el blocatge marítim franquista i atansar-se fins als molls per evacuar la gent. Però, tot i que el port va ser declarat zona neutral aquell mateix dia, cap govern europeu no va moure ni un dit per salvar els últims refugiats. Amb el pas de les hores, com han assenyalat José Miguel Santacreu, Eladi Mainar, Ricard Camil Torres i més autors al llibre *Una presó amb vistes al mar. El drama del port d'Alacant, març de 1939* (Tres i Quatre), la tensió i els nervis, juntament amb la set, la fam i la desmoralització, es van apoderar dels milers de refugi-

ats atrapats al port d'Alacant, cosa que ben aviat va fer aflorar les queixes, els plors, les blasfèmies i, sobretot, els insults contra els països europeus, principalment França i Anglaterra, que havien deixat la República abandonada a les mans del feixisme.

Finalment, el dia 31 de març del 1939, el darrer dia de la República, la marina de guerra franquista va entrar al port d'Alacant. Passades les dues del migdia, dos minadors, el Vulcano i el Marte, van desembarcar dos batallons de soldats, que ràpidament es van desplegar pel port. Un home que era situat en un lloc elevat va cridar un "Visca la República!" i, tot seguit, es va llançar al buit. Més d'un centenar de persones, segons alguns càlculs, que s'estimaven més morir que no caure a mans dels franquistes, van optar també pel suïcidi, mentre la majoria de soldats llençaven les armes a mar i es lliuraven als ocupants sense oferir resistència. A les sis de la tarda els italians van començar a desallotjar el port, començant pels vell, les dones i els nens. En un telegrama enviat a Franco a les deu del vespre, quan es va interrompre l'operació, el general Gambara informava que un total de 10.000 persones havien estat capturades i que al port encara n'hi quedaven unes 2.000 més. L'endemà, primer dia d'abril, es va completar el desallotjament del port. A les nou del matí tot s'havia acabat. La guerra, també.

Xevi Camprubi

Menorca resisteix fins al final

L'illa de Menorca fou l'única de les Balears que, curiosament, va restar a mans de la República fins gairebé al final de la guerra, potser perquè la petita guarnició que l'ocupava no significava cap perill per a les tropes franquistes que controlaven Mallorca. Fos com fos, la caiguda de Catalunya, el gener del 1939, va fer que Menorca quedés més aïllada que mai. Això va permetre als franquistes d'idear un pla per a conquerir l'illa a base de bombardejar-la de forma intensiva prèviament. Per evitar-ho, el coronel Sartorius, cap de les forces navals de Franco a Mallorca, va provar de negociar una rendició amb del cap de la base de Maó, el vice-almirall González de Ubieta; una proposta que incloïa la sortida de l'illa dels republicans en un vaixell anglès. Però les coses es van precipitar quan el 8 de febrer

la guarnició de Ciutadella es va rebel·lar contra la República i, tot seguit, l'aviació italiana va començar a bombardejar Maó. Finalment, l'endemà de matinada, unes 450 persones van poder embarcar al creuer britànic Devonshire, en direcció a Marsella; el mateix dia que tropes franquistes provinents de Barcelona prenién el control de Menorca. Segons el professor José Maria Santacreu, editor del llibre *Una presó amb vistes al mar*, la rendició de Menorca va ser el darrer dels quatre factors, juntament amb la derrota republicana a la batalla de l'Ebre, l'ocupació de Catalunya i el fracàs de la contraofensiva a la zona del centre de la península, el gener del 1939, que van propiciar la divisió d'opinions al bàndol republicà sobre la conveniència de continuar la guerra o no.